

Vairāk nekā 500 segu fotogrāfiju atspoguļo Latvijas audēju veikumu. Vēsturisko segu paraugi iegūti Baltinavas novada muzeja, Balvu novada muzeja, Cēsu Vēstures un mākslas muzeja, biedrības *Etniskais kultūras centrs Sūiti*, Indras aušanas darbnīcas, Kolkas līvu centra *Kūolka*, Latgales Kultūrvēstures muzeja, muzeja un pētniecības centra *Latvieši pasaulē*, Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja, Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Liepājas muzeja, Preiļu vēstures un lietišķās mākslas muzeja, Rojas Jūras zvejniecības muzeja, Tukuma muzeja, Viļānu novadpētniecības muzeja un Latvijas Nacionālā vēstures muzeja kolekcijās. Palīdzīgu roku snieguši arī privātkolekcionāri un draugi.

Izdevums *Latvijas segas Latvijas tūkstošgadei* paredzēts ne tikai mūsdienu lasītājiem un interesentiem, bet arī nākamajām paaudzēm kā aicinājums saprast, novērtēt, turpināt un radīt. Aušanas prasmes ir gadu simtiem pārmantotas, arī mainītas atbilstoši jauniem estētiskiem kritērijiem. Krišjānis Barons vāca dainas, savukārt izdevuma autoru uzdevums ir bijis vākt un padarīt zināmas mūsu tautai tik nozīmīgās aušanas tradīcijas. Dainu skapis ir izcils paraugs, kā izveidot segu un citu materiālo kultūras liecību digitālu krātuvi.

Novērtējot nesavtīgo mūsdienu audēju darbu, ceram, ka radīsies arvien jaunas tautas lietišķās mākslas studijas, tautas lietišķās mākslas meistari un tiks atjaunota šī statusa piešķiršana. Audējas veiktajās aptaujās bieži

norādīja, ka **meistara** nosaukums ir pagodiņošs un uz mācīšanos vērsts statuss.

Austajām Latvijas novadu segām, audējām un aušanas tradīcijām veltītā grāmata veicinās ģimenes godos novērtēt esošās un radīt jaunas segas. Jau tagad ir ģimenes, kuras dzimtu saietos var lepoties ar senām segām un lepni sacīt: “Šī ir manas dzimtas svētku sega.” Mums ir cerības, ka jaunā paaudze novērtēs Latvijas segas un pasūtīs tās pie audējām māju interjera izdaiļošanai.

Latvijas piemērs tautas amatniecības mantojuma saglabāšanā var palīdzēt citām tautām sekot mūsu piemēram. Esam unikāli ar daudzajām tautas lietišķās mākslas studijām, kurās vēl joprojām tiek darinātas lietas – arī segas –, balstoties uz tautas mākslas amata prasmēm, citreiz tās radoši attīstot. Spēcīgais tautas lietišķās mākslas studiju tīkls, kurā pašvaldības finansē saimnieciskos izdevumus un Latvijas Nacionālais kultūras centrs sniedz atbalstu mākslinieciskās un profesionālās izglītības jomā, veicina aušanas tradīciju turpināšanu. Tādas studijas kā *Riekums* un *Ulbroka* ir atrodušas saikni ar vispārīzglītojošām skolām.

Grāmata ir aicinājums arī Aizsardzības ministrijai atjaunot tradīciju un dāvināt “karavīra segu” katram Latvijas karavīram un katram atbraukušajam citu draudzīgo valstu karavīram kā pateicību par mūsu valsts aizstāvību.

Grāmata ir pārliecinoša un cienīga mūsu valsts reprezentācijas dāvana. Mums ir cerība, ka grāmata būs impulss jaunu, vēl labāku darbu veidošanā.

DOI: <http://doi.org/10.22364/adz.54.16>

MONOGRĀFIJA PAR LATVIJAS ZEMI, DABU, TAUTU, VALSTI

Oļģerts Nikodemus, *Dr. geogr.*, **Māris Kļaviņš**, *Dr. habil. chem.*,
Zaiga Krišjāne, *Dr. geogr.*, **Vitālijs Zelčs**, *Dr. geol.*, LU profesori

Monogrāfijā *Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts* ([2018] Rīga : LU Akadēmiskais apgāds) apkopota jaunākā zinātniskā informācija par Latvijas teritoriju, ģeoloģiju, klimatu,

ūdeņiem, augsni un biotu, iedzīvotājiem, saimniecību, teritorijas attīstību, ainavām, dabas daudzveidību un kultūrvēsturisko mantojumu un tā aizsardzību, kā arī priekšnoteikumiem

Latvijas ilgtspējīgai attīstībai. Tās mērķis ir sekmēt Latvijas izaugsmi, parādot tautas un valsts potenciālu, un veidot izpratni, kas mēs esam un kurp virzāmies. Monogrāfija parāda mūsu vērtības un sasniegumus, attīstības resursus, kā arī iespējamus risinājumus dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanā un ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā. Grāmata ir loģiska pēctecība agrāk izdotajiem monogrāfiskajiem darbiem par Latviju.

1918. gadā, nodibinoties Latvijas valstij, viens no pirmajiem uzdevumiem, lai nodrošinātu valsts institūcijas ar visaptverošu informāciju un rūpētos arī par izglītības kvalitāti, bija apkopot jaunākos datus par valsts teritoriju, dabu un tautu. Tā tapa Margēra Skujenieka grāmata *Latvija. Zeme un iedzīvotāji* (1921). Šis darbs, kas balstīts uz Latvijā veiktiem pētījumiem un statistisko informāciju, piedzīvoja trīs izdevumus.

Tāpat pirmajā Latvijas neatkarības laikā 1936.–1937. gadā iznāca P. Galenieka un N. Maltas redakcijā sastādītā monogrāfija *Latvijas zeme, daba, tauta* trīs sējumos, kurā tika sniegtas tālaika jaunākās zinātniskās atziņas par Latviju. Monogrāfijas redaktori ievadā raksta: “.. sniegdami šinī darbā līdz šim uzkrātās atziņas un datus par mūsu zemi, dabu un tautu, mēs mēģinām raksturot mūsu dzimteni šodien, tagadnes uzskatu apgaismojumā, tā darot plašākām aprindām pieejamu visu datu un atziņu materiālu, kas līdz šim ir iekrāts zinātnisko kabinetos un laboratorijās.”

Arī monogrāfijas *Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts* autori, gatavojot grāmatu, ņēma vērā šo svarīgo uzdevumu. Sevišķi nozīmīgi sabiedrībai šie pētījumu rezultāti ir laikā, kad valsts ir atguvusi neatkarību un kļūdām bagātā ceļā meklē pareizo virzienu attīstībai. Šis ir laiks, kad nepieciešams paskatīties uz pieejamiem vides resursiem un sabiedrību kā attīstības virzītāju, un to savstarpējo mijiedarbību.

Pēc Latvijas neatkarības zaudēšanas Jānis Rutkis Zviedrijā 1960. gadā sarakstīja un apgādā *Zemgale* izdeva grāmatu *Latvijas ģeogrāfija*, kurā aprakstīta Latvijas daba, iedzīvotāji un saimniecība. Lai gan pārsvarā tika izmantota informācija par Latvijas neatkarības laiku (pagājušā gadsimta 30. gadiem), tā kļuva par nozīmīgāko zinātnisko uzziņu avotu trimdas latviešiem par Latviju. Tā kā šis darbs

Padomju Latvijā nebija pieejams, pēc neatkarības atgūšanas to ar ļoti lielu interesi lasīja arī Latvijā.

Padomju periodā Latvijas zinātnieki sagatavoja un izdeva monogrāfiju *Latvijas PSR ģeogrāfija* ([1971] Rīga : Zinātne), kurā, ievērojot tālaika ideoloģiskās prasības, apskatīti Latvijas dabas apstākļi, iedzīvotāji un saimniecība. 1975. gadā klajā nāca šīs monogrāfijas otrais papildinātais izdevums, tomēr iedzīvotāju un saimniecības ģeogrāfijai veltītās nodaļas šajā grāmatā mūsdienās izmantojamas galvenokārt kā vēstures liecības un lai pētītu padomju ideoloģijas ietekmi uz zinātni.

Katrs minētais darbs sniedza sabiedrībai informāciju par sava laika zinātnes attīstību un cilvēku zināšanām par Latvijas dabu un sabiedrību. Kopš pēdējiem izdevumiem par Latvijas ģeogrāfiju, dabu, tautu ir būtiski mainījusies pieeja, ar kādu tiek pētīta cilvēku dzīves vide. Mūsdienās katra parādība, objekts vairs netiek pētīti atsevišķi, izolēti, bet tiek mēģināts izprast un aprakstīt kopsakarības, integrējot vairākas zinātnes un tajās izmantotās metodes.

Monogrāfija ir aktuāla arī saistībā ar vispārējiem globalizācijas procesiem, kuru ietekmē īpaši būtisks kļūst jautājums par nacionālo identitāti. Tā, no vienas puses, ir saistīta ar indivīda piederības izjūtu nacionālai jeb valstiskai kopienai, bet, no otras puses, tā ir saistīta ar veidu, kā valsts kā kopiena sevi identificē. Svarīga nacionālās identitātes dimensija papildus kopīgām atmiņām un vēstures izpratnei, kultūras vērtībām, vienojošām idejām un ideāliem ir arī vienota izpratne par vidi un tautu.

Pētījumi pasaulē rāda, ka nacionālās identitātes jēdziens pastāvīgi attīstās un mainās, jo katra paaudze to definē saskaņā ar savām zināšanām un pastāvošo sociokultūrpolitisko situāciju. Tas novērojams arī Latvijā pēc neatkarības atgūšanas. Piem., 20. gs. beigās Latvija sevi identificēja kā tiltu starp Rietumiem un Austrumiem, bet 21. gs. sākumā – kā pasaules zaļāko valsti. Monogrāfijas mērķis ir parādīt, ka ar nelielo valsts iedzīvotāju skaitu samērā lielā teritorijā Latvija ir ļoti daudzveidīga un šī daudzveidība ir arī valsts lielākā bagātība.

Katru valsts reģionu un vietu mēs varam asociēt ar noteiktu cilvēku kopumu, atšķirīgiem

dabas un vides apstākļiem. Mūsu kopīgais uzdevums ir atrast Latvijas tautu vienojošos elementus un izmantot daudzveidību attīstībai. Monogrāfijas autori cer, ka visaptveroša Latvijas iepazīšana, lasot šo grāmatu, dos jaunas idejas katras Latvijas vietas un kopumā visas valsts attīstībai, kā arī sekmēs mācību grāmatu izveidi, pieejamību korektai, precīzai un jaunai informācijai par mūsu valsti.

Monogrāfijas vērtība ir arī tanī apstākļi, ka daudzu pētījumu rezultāti plašākai Latvijas sabiedrībai līdz šim nebija pieejami, jo tie vairumā gadījumu tika publicēti starptautiskos zinātniskos žurnālos. Grāmata ir bagātīgi ilustrēta ar kartogrāfisko materiālu un fotoattēliem, kas ne tikai ļauj vieglāk uztvert tekstu, bet arī sniedz jaunas zināšanas par valsti un tās reģioniem. Izdodot šo grāmatu latviešu valodā, jaunākā

zinātniskā informācija ģeogrāfijā, ģeoloģijā, vides zinātnē un ekoloģijā ir pieejama Latvijas iedzīvotājiem, ieskaitot skolotājus, studentus un valsts pārvaldes darbiniekus.

Monogrāfijas sagatavošanā iesaistīti Latvijas vadošie ģeogrāfijas, vides un ekoloģijas speciālisti. Autoru kolektīvu veido 61 zinātnieks. Neatsveramu ieguldījumu monogrāfijas tapšanā līdzās tās autoriem devuši redaktore Ieva Zarāne, korektore Gita Bērziņa, dizainere-maketētāja Ieva Tiltiņa, vāka autore Baiba Lazdiņa, kartogrāfi Ivo Vinogradovs un Jānis Ivanovs un daudzie fotogrāfiju autori.

Monogrāfija ir dāvana valsts simtgadei. Tās tapšanu finansiāli atbalstīja Latvijas Vides aizsardzības fonds un Latvijas Universitāte, un, pateicoties šim atbalstam, tā ir nonākusi visās Latvijas bibliotēkās un lielākajās skolās.

DOI: <http://doi.org/10.22364/adz.54.17>

ROMU, KRIEVU UN LATVIEŠU DZĪVESSTĀSTI LATVIJĀ

Inese Šūpule, *Dr. sc. soc.*

Dažādu etnisko grupu dzīvesstāstu salīdzināšana un vēlme uzzināt ne tikai latviešu, bet arī Latvijas krievu un romu dzīvesstāstus raksturo jaunu nodaļu Latvijas dzīvesstāstu pētniecībā. Pieredzējušie LU Filozofijas un socioloģijas institūta mutvārdu vēstures pētnieki atklāj jaunas iespējas dzīvesstāstu interpretēšanā un izpratnē, jo atklājas etniskās piederības ietekme uz dzīvesstāstu veidolu un saturu, kā arī etniskās piederības aspekts stāstītāja un intervētāja mijiedarbībā. Kā grāmatas *Piederēt un atšķirties. Romu, krievu un latviešu dzīvesstāsti Latvijā* ([2017] Rīga : Dzīvesstāsts) ievadā norāda izdevuma zinātniskā redaktore Vieda Skultāne, tā ir “dinamiska saspēle starp pašu stāstītāju, intervētāju – klausītāju un stāstāmo vēstījumu”, jo noteiktā situācijā dzīvesstāsti tiek nemiīgi radīti no jauna.

Dzīvesstāstu interpretācijā grāmatas autori aplūko dažādas tēmas – tradīcijas, etnisko kultūru saskarsmi, kolektīvo atmiņu, pašrefleksiju,

brīvību. Pētnieku analīzi veicina vairāku filozofu un sociālo zinātņu pārstāvju atziņas, bet īpaši jāizceļ trīs autoru ietekme. Alisdaira Makintaira izpratne par tradīcijām dzīvesstāstu analizē autoriem palīdz izcelt stāstītāju pārdomas par tradīcijām un tradīciju nozīmi¹. Savukārt Čārlza Teilora rakstūtais² iedrošina saskatīt stāstītāja situatīvo izpratni par labo un dzīvē nozīmīgo, ko nosaka kultūrā sakņotas vērtības. Jesajas Berlina atziņas par brīvības problemātiku un nošķirumi “brīvība no kaut kā” un “brīvība kaut kam”³ ļauj atklāt brīvības nozīmi un izpratni dzīvesstāstos.

¹ Sal. MacIntyre, A. (1981) *After Virtue: A Study in Moral Theory*. Indiana : University of Notre Dame Press.

² Taylor, C. (1989) *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge : Harvard University Press.

³ Berlins, J. (2000) Četras esejas par brīvību. Rīga : Sprīdītis.